

Tadeusz Widła, Marek Leśniak

Raport komisji powypadkowej jako dowód w postępowaniu

A report of an accident investigation commission as evidence in legal proceedings

Z Katedry Kryminalistyki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Kierownik: prof. dr hab. T. Widła

W praktyce zdarzają się sytuacje, iż w obrębie jednego postępowania karnego albo cywilnego występują zarówno raporty komisji powypadkowych, jak i opinie biegłych. Autorzy prezentują trzy rodzaje problemów pojawiających się w związku z tą sytuacją i podejmują próby ich rozwiązania. Problemy te możemy sprowadzić do pytań: czy do procesowego materiału dowodowego można inkorporować ekspertyzy wykonane dla komisji powypadkowych (jeśli tak – czy mogą one zastąpić dowody z opinii biegłych)?, czy w procesie karnym można dla celów dowodowych wykorzystać ustalenia komisji powypadkowych (jeśli tak – postać jakiego dowodu przybiorą te ustalenia)?, jak na gruncie kodeksu postępowania karnego rozstrzygać sprzeczności między ustaleniami ekspertów powołanych przez komisje a opiniami biegłych powołanych przez organ procesowy?

In practice it happens that both a report of an accident investigation commission and court expert's opinions are under consideration during a civil or criminal case. The authors present three groups of problems that are associated with such situations, attempting to provide answers to the problems. The above-mentioned problems may be presented in the following way: may the body of evidence (inside the range of a court case) incorporate expert opinions, which were prepared for an accident investigation commission (if so – may such opinions replace evidence derived from a court expert's opinion); is it legally admissible to use findings of an accident investigation commission as evidential purpose in crime proceedings (if so – what kind of evidence should such findings represent); how should lawyers decide in case of a contradiction between an expert opinion of an accident investigation commission and a court expert's opinion.

Słowa kluczowe:

komisja powypadkowa,
ekspert komisji wypadkowej,
postępowanie cywilne,
postępowanie karne, biegły sądowy,
dowód

Key words:

accident investigation commission,
expert of accident investigation commission,
civil proceedings, criminal proceedings,
court expert, evidence

Obserwacja praktyki orzeczniczej wskazuje, że niekiedy w postępowaniach karnych, zwłaszcza prowadzonych przez organy ścigania w sprawach opisanych w dwudziestym rozdziale *Kodeksu Karnego* („Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu publicznemu”) lub dwudziestym pierwszym („Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji”), a także w sprawach odszkodowawczych i pracowniczych występują zarówno opinie biegłych, jak i orzeczenia komisji (zespołów) powypadkowych. Działalność komisji (zespołów) osadzona jest normatywnie zarówno w prawie krajowym, jak i międzynarodowym. Np. podstawy dla działalności komisji procedującej w sprawach z katastrof w transporcie powietrznym dostarcza *Konwencja o międzynarodowym lotnictwie cywilnym* z dn. 7 grudnia 1944 roku, potocznie zwana *Konwencją chicagowską*, a także *Załącznik nr 13* do tej *Konwencji*, opisujący zasady i metody badań wypadków i incydentów lotniczych. W świetle art. 26 *Konwencji* na każdym państwie, na terytorium którego zaistniało takie zdarzenie, ciąży powinność przeprowadzenia dochodzenia zmierzającego do poznania okoliczności tego zdarzenia – z udziałem obserwatorów z państwa, w którym ten statek powietrzny

był zarejestrowany, któremu to państwu należy przedłożyć sprawozdanie i wnioski z poczynionych ustaleń. W Polsce kwestię badania wypadków lotniczych reguluje ustawa z dn. 3 lipca 2002 roku, *Prawo lotnicze* (Dz.U. nr 100/2006, poz. 696), w której – w art. 17 p.l. – przewidziano powołanie stałej *Komisji Badania Wypadków Lotniczych*, której przydano status podmiotu niezależnego. Niezależność ta została zagwarantowana przez wskazanie, że członkowie *Komisji* kierować się mają zasadą swobodnej oceny dowodów i że w rozważanych kwestiach nie są związani poleceniami (art. 17 ust.15 p.l.). Ich zadaniem (art. 134 p.l.) ma być poznawanie okoliczności i przyczyn wypadków – w sposób szczegółowo opisany w rozporządzeniu wykonawczym. Natomiast *Komisja* nie orzeka o odpowiedzialności i winie, a jej członkowie nie mogą pełnić procesowych funkcji biegłych (w zakresie spraw prowadzonych przez *Komisję* – art. 17 ust. 16 p.l.) – ale w pracach *Komisji* mogą uczestniczyć eksperci (art. 17 ust. 17 p.l.).

Dość podobnie – implementując postanowienia unijnej *Dyrektywy nr 2004/49/WE* – uregulowano działalność *Państwowej Komisji Badania Wypadków Kolejowych* – w Ustawie o transporcie kolejowym z dnia 28 marca 2003 roku (Dz.U. nr 16/2007, poz. 94) i w aktach wykonawczych: rozporządzeniu Ministra Transportu z dnia 30 kwietnia 2007 roku (Dz.U. nr 89/2007, poz. 593) i zarządzeniu Ministra Infrastruktury z dnia 11 grudnia 2008 roku (Dz.Ur. MI nr 15/ 2008, poz. 75) [1, 2].

O ile powyższe uregulowania komisjom lotniczym i kolejowym nadają niezależność wobec organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, o tyle w przypadku wypadków w transporcie morskim (w tym o winie i o odpowiedzialności) orzekają organy quasisądowe – Izby Morskie (zob.: *Ustawę o izbach morskich* z dnia 1 grudnia 1961 roku – ze zmianami na skutek implementacji unijnej *Dyrektywy nr 1999/35/WE* – Dz.U. nr 69/2009, poz. 599). Inaczej też uregulowana jest kwestia badania wypadków (katastrof) w zakładach górniczych (zob.: *Prawo geologiczne i górnicze* z dnia 4 lutego 1994 roku – tekst jednolity w: Dz.U. nr 288/2005, poz. 1947).

Powyższe, sygnalizacyjne omówienie problematyki wskazuje, że prokuratorzy prowadzący postępowania przygotowawcze i orzekający sędziowie mogą być postawieni w stan dyskomfortu decyzyj-

nego – zwłaszcza jeżeli nie są świadomi ograniczeń opisanych w przepisach regulujących prace komisji. Stan ten może pogłębiać świadomość konieczności urzeczywistniania podstawowych zasad procesowych, do których należą: zasada szybkości i zasada konieczności ponoszenia tylko kosztów niezbędnych. Nawykli przy tym do rozstrzygania kwestii kompetencyjnych, na bliskim im gruncie uregulowań procesowych, mogą być skłonni do zaspokajania niedosytu poznawczego wiedzą zaczerpniętą z prac komisji (zespołów). Katastrofa smoleńska dostarczyła na to wymownego przykładu, a był nim spór pomiędzy polskimi prokuratorami wojskowymi a polskim przedstawicielem, akredytowanym na mocy art. 26 *Konwencji Chicagowskiej* – o eksperckie wspomaganie prokuratorów przez specjalistów i współpracowników przedstawiciela akredytowanego.

Przeprowadziliśmy więc studia uregulowań normatywnych, stanowisk doktryny i orzecznictwa w tej kwestii (dla uproszczenia kwestii niniejsze rozważania ograniczono do postępowania karnego); a w szczególności podjęliśmy próbę udzielenia odpowiedzi, jak rozwiązywać związane z tym trzy podstawowe problemy.

1. Czy do procesowego materiału dowodowego można inkorporować ekspertyzy wykonane dla komisji powypadkowych i czy wtedy mogą one skutecznie zastąpić odpowiednie dowody z opinii biegłych?

Zgodnie z art. 193 k.p.k. dowód z opinii biegłego przeprowadza się dla wyjaśnienia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli ich wyjaśnienie wymaga posiadania wiadomości specjalnych. Apodyktyczna postać modalności, znamionującej redakcję tego przepisu wskazuje, że jest to dowód insubstytutywny, a zatem:

- Musi być przeprowadzony nawet w sytuacji, gdyby organ procesowy posiadał odpowiednie wiadomości specjalne – zob. np.: II 4 K 448/32, 3 K 902/33 lub Z 46/68.

- Dowodu tego nie można skutecznie zastąpić innym – zob. np. I CKN 223/98 (bliżej o tym zob. [3], a przywołane orzeczenia pochodzą ze zbiorów [4, 5]).

W świetle polskiego prawa procesowego dostarczycielem opinii może być tylko podmiot wyraźnie do tego powołany decyzją (postanowieniem) wyda-

ną w **danej sprawie**. Bez względu na to czy jest to biegły sądowy (osoba wpisana na listę prowadzoną przez prezesa sądu okręgowego), biegły *ad hoc* (osoba opiniująca doraźnie), czy też instytucja, jeżeli do danej sprawy nie zostanie powołana postanowieniem o powołaniu biegłego (zasięgnięciu opinii instytucji), produkt pracy takiej osoby nie może zostać uznany za dowód z opinii, bo dopiero postanowienie opinii danego specjalisty nadaje rangę dowodu z opinii biegłego (zob. np.: II CR 310/88). „Biegli powoływani są jedynie przez organ procesowy prowadzący postępowanie, przy czym dla ich ustanowienia potrzebne jest postanowienie. Dopiero takie formalne postanowienie konstytuuje zaistnienie biegłych w procesie” (II AKa 395/01). Stąd przyjmuje się, że nawet opinie procesowe mają znaczenie tylko dla postępowań, do których zostały wydane i nie mogą stanowić dowodów na użytek różnych spraw – nawet równolegle prowadzonych (zob. np.: II KKN 69/96 lub III KKN 459/97).

Z tego przeglądu orzecznictwa – zgodnie też wyrażającego stanowiska doktryny – wyprowadzić więc należy wniosek, że substytutami opinii biegłych nie mogą być:

- ani same raporty komisji (zespołów) powypadkowych, bo nie są stanowiskami osób (instytucji) procesowo powołanych do pełnienia roli opiniodawcy,
- ani też ekspertyzy, wykonane do postępowań prowadzonych przez te komisje (zespoły), mimo że są to postępowania prowadzone na podstawie ustawy, bo nie zostały wydane do danej sprawy, na mocy postanowienia wydanego w tej sprawie.

Ekspertyzie takiej można jedynie przyznać status opinii pozasądowej. A jeszcze w okresie międzywojennym w Polsce utrwalił się pogląd, że opinie pozasądowe nie mogą być dowodami w sprawie (zob. np. orzeczenie siedmioosobowego składu SN z dnia 13 czerwca 1930 r. II 2 K 184/30) i stanowisko to jest konsekwentnie podtrzymywane (zob. np.: V KK 388/04 lub II AKa 392/03). Nie będzie temu przeczyć fakt, że ekspertyza taka została wydana przez biegłego sądowego – zob. np. II CR 312/88 [6, 7, 8].

Zatem zaspokojenie procesowego niedosytu poznawczego raportem komisji lub ekspertyzą wykonaną dla sporządzenia tego raportu, będzie przeprowadzeniem dowodu irrelevantnego – ze wszystkimi tego konsekwencjami procesowymi.

2. Czy w procesie karnym w ogóle można dla celów dowodowych wykorzystywać ustalenia komisji (zespołów) powypadkowych i postać jakiego dowodu przybierze taki dowód?

Zgodnie z art. 92 k.p.k. „Podstawę orzeczenia może stanowić tylko całościowa okoliczność ujawnionych w postępowaniu, istotnych dla rozstrzygnięcia”. W szczególności – w świetle art. 410 k.p.k.: „Podstawę wyroku może stanowić tylko całościowa okoliczność ujawnionych w toku rozprawy głównej”. Okoliczności, o których mowa, to:

- rezultaty czynności dowodowych, przeprowadzonych w sposób opisany w Dziale piątym *Kodeksu Postępowania Karnego* („Dowody”),
- dokumenty odczytywane na rozprawie w trybie art. 393 k.p.k. (odczytywanie może być zastąpione ujawnieniem – art. 394 k.p.k.). Dotyczy to w szczególności opinii biegłych (osób powołanych do pełnienia tej roli w danej sprawie), a także dokumenty urzędowe złożone w tym postępowaniu lub w innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy (art. 393 §1 k.p.k.).

Dokumentami urzędowymi są dokumenty sporządzone w przepisanej formie przez organy państwowe (w zakresie ich działania), a także dokumenty sporządzane przez organizacje zawodowe, samorządowe, spółdzielcze i społeczne (w zakresie powierzonych im spraw z dziedziny administracji państwowej) – art. 244 k.p.c.

Te uregulowania nakazują uznać **raporty** (uchwały) zawierające ustalenia komisji (zespołów) powypadkowych za dokumenty podlegające odczytaniu (ujawnieniu), a co za tym idzie możliwe dowody w sprawie – ale **jako dowody z dokumentów**.

Tezy tej nie można jednak ekstrapolować na ekspertyzy wykonane dla takich zespołów. Wprawdzie – w świetle art. 393 §3 k.p.k. – można na rozprawie odczytywać i dokumenty prywatne, powstałe poza postępowaniem karnym – ale w orzecznictwie przyjmuje się, że nie dotyczy to opinii pozasądowych. Przyjmuje się bowiem, że „(...) art. 393 §3 k.p.k., zezwalając na odczytywanie na rozprawie dokumentów prywatnych powstałych poza postępowaniem karnym, nie dotyczy prawnej opinii, której autor nie został później formalnie wzwany jako biegły” – II AKa 395/01.

Byłoby jednak nieroztropne całkowite ignorowanie informacji zawartych w takich ekspertyzach. Na podobieństwo innych opinii pozasądowych takie

ekspertyzy powinny być traktowane jako miarodajne informacje o dowodach możliwych do przeprowadzenia (I KR 105/85, III KKN 494/00), a w pewnych okolicznościach jako wyrażenie stanowiska przez stronę, poparte specjalistyczną wiedzą (II CR 260/74, II CR 310/88). W orzecznictwie zaleca się też, aby w postępowaniach dalszoinstancyjnych (apelacji – zob. np.: V K 388/04; wznowienia postępowania – zob. np.: V KRN 51/68) nie ignorować obecności opinii pozasądowych [6, 7, 8].

3. Jak – w kontekście art. 201 k.p.k. – rozstrzygać sprzeczności między ustaleniami ekspertów powołanych przez komisje, a opiniami biegłych powołanych przez organ procesowy?

W art. 201 k.p.k. opisano zachowania decyzyjne w sytuacji, gdy opinia biegłego jest:

- **niepełna**. Wtedy powinnością organu procesowego jest ponownie wezwać tych samych biegłych (do uzupełnienia), powołać nowych lub zasięgnąć opinii placówki opiniodawczej (naukowej lub specjalistycznej),

- **niejasna** (w tym m.in. wewnątrznie sprzeczna). Wtedy również powinnością organu procesowego jest ponownie wezwać tych samych biegłych (celem wyjaśnienia), powołać nowych lub zasięgnąć opinii placówki opiniodawczej (naukowej lub specjalistycznej),

- **sprzeczna z inną opinią**. Wtedy można wezwać tych samych biegłych (i np. przeprowadzić ich konfrontację), powołać nowych lub zasięgnąć opinii placówki opiniodawczej (naukowej lub specjalistycznej). Można jednak – kierując się zasadą swobodnej oceny dowodów (art. 7 k.p.k.) – w sposób umotywowany odmówić uznania dla jednej ze sprzecznych opinii, a za jedynie miarodajną dowodowo uznać drugą (zob. np.: Rwn 418/77 lub Rwn 27/83) [3] – s. 71 i n., [6] – s. 83 i n., [9, 10, 11].

By dwie opinie mogły być uznane za sprzeczne, trzeba żeby:

- **były to opinie homotematyczne**, tj. dotyczyły tej samej problematyki (zob. np.: II AKr 13/91),

- **wyrażały niezgodne sądy**. Nie jest to więc sprzeczność logiczna, ale sprzeczność w znaczeniu potocznym. Niezgoda ta obejmuje więc zarówno różnicę jakościową (co jedno zdanie twierdzi, temu drugie zdanie przeczy), ale i ilościową (w poziomie stanowczości). Zakres zastosowania normy opisa-

nej w art. 201 k.p.k. obejmuje więc także i klasę takich sytuacji, w której jedna opinia jest kategorierna (jednoznaczna), a druga niejednoznaczna (uprawdopodobnienie, nie wykluczanie),

- **niezgoda dotyczyła kwestii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy** (zob. np.: V KR 67/78). A za kwestię istotną należy uważać tę, która może posłużyć za argument w rozważaniach nad sprawstwem lub winą i jako taka może być powołana w uzasadnieniu decyzji procesowej,

- **były to opinie ostateczne**. Niejasności w tzw. opinii wstępnej mogą zostać skutecznie usunięte rozważaniami zawartymi w opinii ostatecznej. W konsekwencji w takiej sytuacji nie uważa się za zasadne korzystanie z któregoś z narzędzi opisanych w art. 201 k.p.k. (zob. np.: II AKa 79/97).

Przede wszystkim by zaistniała sprzeczność między opiniami, trzeba aby obydwie były procesowo jednakowo **relewantne**. W konsekwencji:

- Nie ma sprzeczności w przypadku niezgody między opinią podstawową, a opinią uznawaną za pomocniczą – np. gdy należy określić psychiczny stan zdrowia, nie ma sprzeczności między opinią psychiatryczną a opinią psychologiczną. Taka niezgoda – jeżeli psychiatra miarodajnie nie uzasadni dlaczego nie kieruje się stanowiskiem psychologa – może zostać uznana za sprzeczność wewnątrzną, a więc postać niejasności (zob. np.: Rwn 198/79). W konsekwencji dla uporania się z problemem organ procesowy musi skorzystać z narzędzi wym. w art. 201 k.p.k.; a nie może poprzestać na decyzji ocennej, umocowanej w art. 7 k.p.k.

- Nie ma sprzeczności między opinią zasięgniętą procesowo, a opinią zasięgniętą pozaprocesowo. Normy opisane w art. 201 k.p.k. znajdują zastosowanie tylko do opinii procesowych, a opinie dla zespołów (komisji) powypadkowych nimi nie są. Tedy **nie ma i sprzeczności opisanej w art. 201 k.p.k. między opinią procesową, a raportem komisji**, bo ten w sprawie ewentualnie pojawić się może tylko jako dowód z dokumentu.

- W takiej sytuacji sąd będzie musiał rozstrzygnąć alternatywę: albo uznać opinię za trafną i jednocześnie pozbawić znaczenia informacje pochodzące z dokumentu, albo ponownie przeprowadzić dowód z biegłego. Poprzestanie na informacjach z dokumentu, co łączy się z odrzuceniem niezgodnych z nimi informacji z opinii, klóciłoby się bowiem z art. 193 k.p.k.

- Nie będzie też procesowo relewantnej sprzeczności między opinią a ekspertyzą wykonaną dla zespołu (komisji) powypadkowego, zwłaszcza, że samo pojawienie się w materiale dowodowym takiego bytu wydaje się mocno kontrowersyjne.

- Konkludując: sprzeczności takie – na podobieństwo sprzeczności między stanowiskami biegłych do sprawy powołanych procesowo, a autorami opinii pozaprocesowych – rozstrzygać należy tak, jak inne sprzeczności między dowodami różnymi jakościowo: zeznaniem świadka a dowodem z do-

kumentu, opinią biegłego a zeznaniami świadka, opinią biegłego a dowodem z dokumentu, etc.

- Pamiętać jednak warto, że w orzecznictwie przyjmuje się, że jeżeli by biegły (autor opinii procesowej) podjął polemikę z ustaleniami zawartymi w opinii pozaprocesowej, sąd jest władny poddać ocenie argumentację obu oponentów (zob. np.: II CR 312/88). Biegli powinni mieć to na uwadze, by potem nie wymawiać sobie słowami Moliera: *Po kiego diabła włazłeś na ten statek?*

PIŚMIENICTWO

1. Ryś T.: Podstawy prawne funkcjonowania Państwowej Komisji badania Wypadków Kolejowych (w:) Katastrofy – organizacja badań i specyfika ekspertyz a potrzeby społeczne i wymiaru sprawiedliwości. Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie. Kraków 2010: 39 i n.

2. Hachulski P.: Kryminalistyczna problematyka katastrof kolejowych. Wyd. Prawnicze, Warszawa 1975.

3. Widła T.: Ocena dowodu z opinii biegłego. Wyd. UŚ, Katowice 1992.

4. Kegel A., Kegel Z.: Przepisy o biegłych sądowych, tłumaczach i specjalistach. Komentarz. Zakamycze, Kraków 2004.

5. Paprzycki L.: Opiniowanie psychiatryczne

i psychologiczne w procesie karnym. Orzecznictwo i piśmiennictwo. Wyd. IES, Kraków 2009.

6. Tomaszewski T.: Dowód z opinii biegłego w polskim procesie karnym. Wyd. IES, Kraków 2000.

7. Kwiatkowski Z.: Przeprowadzenie dowodu z dokumentu w polskim procesie karnym. (w:) Wokół problematyki dokumentu (red. T. Widła). Wyd. UŚ, Katowice 2001.

8. Kwiatkowski Z.: Zakazy dowodowe w procesie karnym. Wyd. UŚ, Katowice 2001.

9. Ekspertyza sądowa (red.: J. Wójcikiewicz). Zakamycze, Kraków 2002.

10. Jaegerman K.: Opiniowanie sądowo-lekarskie. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1991.

11. Kegel Z.: Ekspertyza ze stanowiska procedury i kryminalistyki. Wyd. UWr. Wrocław 1976.

Adres do korespondencji:
Katedra Kryminalistyki
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Śląski w Katowicach
ul. Bankowa 11 B
40-007 Katowice